

# **Kryzys w szkole – CKZiU Nr 2 w Gdyni.**

## **Procedury, strategie zarządzania kryzysem.**

*(opracowane w ramach realizacji zadania Szkolnego Zespołu Kryzysowego na wypadek krytycznych zdarzeń szkolnych).*

### **Część I. Wprowadzenie**

Nastolatkom nie są ucieleśnieniem zła, niszczycielskich mocy, ani patologii. Przyszłość kraju jest tożsama z przyszłością jego - dziś nieletnich, jutro dorosłych - ludzi. I nie ma od tego ucieczki. Znakomita, choć ponad sto lat temu napisana i nieco kontrowersyjna praca Emila Durkheima – studium samobójstwa - ujawnia, że źródłem wielu, jeśli nie większości, prób samobójczych staje się anomia, czyli rozpad świata tradycyjnych wartości. Radykalnie zmieniające się standardy moralności, obyczajów i stylów życia są wynikiem rozwarstwowanego podziału pracy w nowoczesnym świecie. Znacznie później Antoni Kempański pisał o chorobie psychicznej jako reakcji ludzi wrażliwych na zbyt szybkie tempo przemian i brutalność świata. To rzeczywistość społeczna, zdaniem Kempańskiego, odciska w ludzkiej psychice swoją wieloznaczność i brak trwałych punktów orientacyjnych. Dziś świat znów przyspieszył, era nowoczesności wypierana zostaje przez erę późnej nowoczesności, a problemy człowieka pozostają te same. Jerzy Mellibruda w „Pułapce niewybaczanej krzywdy” pokazał okrutny związek przyczynowo – skutkowy pomiędzy doświadczeniem krzywdy, zachwianiem porządku zewnętrznego i wewnętrznego, a wyniszczającymi strategiami przetrwania, w tym agresją i sztywnym dogmatyzmem postaw. Brak orientacji, poczucie bezsensu, bezcelowość istnienia, egzystencjalna rozpacz i osamotnienie. Te niebezpieczeństwa zagrażają, w sposób szczególny, młodym ludziom. Na ich przyspieszony w okresie dojrzewania rozwój osobniczy nakłada się galopująca zmienność kulturowych i społecznych odniesień i liczne krzywdy, a w tradycyjny, rodzinny model wychowania wdziera się znacznie skuteczniejsza ulica i kultura masowa. Wrażliwość, będąca przywilejem młodego wieku, zaostrza jeszcze kontury zjawisk i zwiększa intensywność reakcji. Anomia rodzi dojmujące poczucie bezsensu. Agresja dorosłych rodzi agresję i generalną niechęć do takiego urządzenia świata, w którym wielu ludzi nie znajduje dla siebie miejsca. Wystarczają niesprzyjające okoliczności, takie jak trudna sytuacja finansowa w domu, brak pracy i perspektyw życiowych, choroba albo tragedie, takie jak przemoc w rodzinie, aby sięgnąć po niebezpieczne sposoby wyrażania swego sprzeciwu wobec otaczającej rzeczywistości. Nic zatem dziwnego, że światowe statystyki przestępczości nieubłagane wskazują na ludzi młodych, zwłaszcza młodych mężczyzn z niższych klas społecznych, jako głównych autorów niepożądanych społecznie zachowań. W ten oto sposób wzajemne oddziaływanie świata i jednostki znajduje swoją syntezę w postawach destrukcyjnych i autodestrukcyjnych.

Autorzy niniejszego opracowania szanują i pragną promować idee zaufania pomiędzy światem dorosłych a dziećmi, które może i chyba musi być podstawą do skutecznych interakcji wychowawczych i reagowania na krytyczne wydarzenia w środowisku szkolnym lub opiekuńczo – wychowawczym. Swoiste: „pokoju współistnienie”, w miejsce języka batalistycznego postulowanego w niektórych środowiskach, wydaje nam się jedynym skutecznym sposobem zniwelowania efektu „śnieżnej kuli” której głównym, wyniszczającym spoiwem są lęk i niewiedza.

## **Część II. Podstawowe założenia**

Procedury i strategie, jakie przedstawiamy, pomyślane zostały jako narzędzie efektywnego reagowania na trudne lub zaskakujące sytuacje wychowawcze, które powinny być niezwłocznie zaaplikowane w systemowe działania szkoły.

Proponujemy plan w systemie szkolnym w odpowiedzi na powracające regularnie i wciąż spodziewane „fale” naprzemiennie: narastającego i malejącego zagrożenia - przemocą, przestępczością, aktami gwałtownego wandalizmu i autodestrukcji dokonywanych przez młodych ludzi, a także na tragedie wywołane tymi zachowaniami.

Szczególny obowiązek reagowania na niepokojące sygnały i zachowania uczniów spoczywa na nauczycielach. Szkoła, z racji swojego charakteru i swoich funkcji zobowiązana jest do wczesnego rozpoznawania problemów i podejmowania oddziaływań profilaktycznych (uprzedzających), wychowawczych (interwencyjnych), a czasami resocjalizacyjnych (naprawczych).

Podstawowym celem pracy jest pokazanie jak skutecznie zarządzać kryzysem w szkole, czyli jak redukować czynniki mające wpływ na wzrost skutków destrukcyjnych oraz jak wzmacniać czynniki ochronne, innymi słowy: celem jest umiejętne zaprogramowanie operowania czynnikami zmiany i oporu.

Założenia wstępne:

- działania prewencyjne powinny mieć pierwszeństwo przed restrykcjami, co nie oznacza rezygnacji z mądrego, dobrze uzasadnionego nacisku wychowawczego;
- jedynie skoordynowane, wielopłaszczyznowe, komplementarne działania różnych podmiotów mogą doprowadzić do osiągnięcia zakładanych celów;
- różne podmioty i organa miejskie winny prezentować i promować jedną, spójną strategię w zakresie przeciwdziałania kryzysom wychowawczym;
- proponowane działania muszą mieć charakter systemowy, tj. wymogiem jest objęcie koncepcją, działaniem i badaniem skuteczności wszystkich aspektów krytycznych sytuacji wychowawczych;
- strategie powinny być strukturą dynamiczną, tj. uwzględniającą aktualny stan wiedzy, refleksji i działań w obszarze przeciwdziałania przestępczości, interwencji kryzysowej, profilaktyki uzależnień i in.;
- działania podejmowane w momencie kryzysu (interwencyjne) powinny być maksymalnie uproszczone;
- strategie: ich procedury, algorytmy stanowiąc mogą jedynie podstawę działań, których uszczegółowienie powinno być dostosowane do lokalnych warunków, odmienności każdego środowiska szkolnego

## **Część III. System skoordynowanych działań oświatowych, socjalnych i zdrowotnych**

Proponuje się wprowadzenie w szkolnym systemie skoordynowanych działań oświatowych, socjalnych, zdrowotnych:

- Powołanie Szkolnego Zespołu Kryzysowego.
- Opracowanie procedur postępowania w sytuacjach kryzysowych.

- Doprowadzenie do wzmocnienia rangi, wraz z „przemodelowaniem” roli pedagoga i psychologa szkolnego w ten sposób, aby funkcje te w pełni odpowiadały potrzebom interwencji, w ramach działań szkoły, w szczególności:
  - monitorowania ryzykownych sytuacji wychowawczych i stanu emocjonalnego uczniów;
  - udostępnienie stałych konsultacji na rzecz uczniów, rodziców, nauczycieli;
  - udzielanie podstawowej pomocy psychologicznej uczniom (w formach: indywidualnych spotkań i zajęć grupowych, np. socjoterapeutycznych);
  - podejmowania działań profilaktycznych związanych z ryzykownymi sytuacjami wychowawczymi w środowisku szkolnym.

## Część IV. Procedury ogólne

### Ogólny schemat zarządzania kryzysem w szkole

*Kryzys, jako sytuacja nieodmiennie zaskakująca, mimo iż czasami przewidywana i spodziewana wymaga m.in. osobistego opanowania, adekwatnych, rzeczowych reakcji i poczucia odpowiedzialności. Ważne cechy ułatwiające skuteczne reagowanie na kryzys mogą być cechami osobniczymi (a więc, dostępnymi dla jednych, a dla innych nieosiągalnymi) lub wyuczonymi (a więc nabytymi w drodze, np. treningu). Jednak bardzo dużo zależy od opanowanych schematów działania, które na podobieństwo algorytmów np. w informatyce prowadzą „krok po kroku” wykonawcę, ułatwiając podejmowanie trudnych decyzji.*

*Na początek, proponujemy ogólny schemat reagowania na różne zdarzenia kryzysowe:*

- okres przed kryzysem – działania uprzedzające;
- okres kryzysu i bezpośrednio po kryzysie – działania interwencyjne;
- okres działań naprawczych.

#### Działania uprzedzające:

- ✍ zebranie informacji o skali zjawisk mających wpływ na powstanie kryzysu (identyfikacja potencjalnych ofiar, czynników spustowych, in.);
- ✍ poznanie dostępnej infrastruktury pomocy;
- ✍ poznanie skutecznych i dostępnych form pomocy;
- ✍ opracowanie planów kryzysowych i działań wg. algorytmów, w tym procedur powiadamiania, ochrony i wsparcia psychicznego;
- ✍ wyznaczenie członków Szkolnego Zespołu Kryzysowego (Sz.Z.K.);
- ✍ rozpoznanie potrzeb szkoleniowych kadry;
- ✍ przeszkolenie i ćwiczenia w zakresie stosowania procedur, działań wynikających z planów kryzysowych;
- ✍ “oswajanie” z psychologicznymi konsekwencjami narażenia na stres pourazowy, przekazywanie sugestii co do roli wzajemnej pomocy, pomocy specjalistycznej, ryzyka zachowań, reakcji destrukcyjnych.

#### Działania interwencyjne:

- ✍ ochrona, kierowanie, łączenie;
- ✍ działania formalne - powiadamianie organów nadrzędnych;
- ✍ zebranie Szkolnego Zespołu Kryzysowego;
- ✍ gromadzenie informacji o zdarzeniu, wstępna diagnoza;

- ✍ koordynowanie napływających informacji;
- ✍ inwentaryzacja problemów;
- ✍ szacowanie priorytetów, nadawanie rangi: umiarkowanie ważne/ bardzo ważne/ ekstremalnie ważne;
- ✍ ocena potrzeb;
- ✍ informowanie;
- ✍ koordynowanie i właściwe wykorzystanie zasobów ludzkich, oferowanej pomocy;
- ✍ doraźna pomoc psychologiczna – defusing.

### Działania naprawcze:

- ✍ koordynacja współpracy z innymi zaangażowanymi w działania instytucjami;
- ✍ ocena potrzeb - ustalenie w jaki sposób zdarzenie wpłynęło na stan psychiczny ludzi (uczniowie, personel, rodzice) i funkcjonowanie szkoły;
- ✍ opracowanie programów poradnictwa kryzysowego adresowanego do poszczególnych grup – w tym uczniów i rodziców;
- ✍ koordynacja pracy osób zaangażowanych w pomaganie poszkodowanym, w tym:
  - rozdzielanie zadań;
  - monitorowanie stresu;
  - budowanie powiązań;
  - gromadzenie i udostępnianie materiałów;
  - stałe gromadzenie informacji zwrotnych o efektywności działań.
- ✍ debriefing;
- ✍ kierowanie do specjalistów.

### Realizatorzy działań kryzysowych:

*Realizacja wszelkich działań kryzysowych dotyczy bezpośrednio zaangażowanych w kryzys placówek, jak i instytucji nadzorujących, interweniujących i wspierających. Nie ma wątpliwości, że nawet najlepiej przygotowana szkoła nie poradzi sobie sama ze zdarzeniami o szczególnie ostrym, dramatycznym przebiegu. W niektórych jednak sytuacjach posilkowanie się zewnętrznymi zasobami nie jest konieczne, a sukces zależy od sprawności zasobów wewnątrzszkolnych. Poniżej przedstawiamy próbę uporządkowania zasobów: „mapę”.*

#### 1. szkoła (obszar działań wewnątrzszkolnych):

- powołanie Szkolnego Zespołu Kryzysowego;
- opracowanie (adaptacja niniejszych) procedur na wypadek konkretnych zdarzeń;
- omówienie poszczególnych procedur w ramach innych zespołów szkolnych, np. wychowawczego;
- podejmowanie działań interwencyjnych przez wychowawców, nauczycieli, pedagogów, psychologów –niezwłoczne reagowanie na krytyczne zdarzenia wychowawcze;
- zwracanie się po pomoc i interwencję do instytucji wymiaru sprawiedliwości, wojska, OC, policji, straży miejskiej, straży pożarnej, pogotowia ratunkowego (wg. kompetencji służb);
- podejmowanie współpracy z placówkami wsparcia ogólnego i specjalistycznego;
- organizowanie szkolnych form pomocy i wsparcia (np. udzielanie konsultacji pedagogicznych, zajęć socjoterapeutycznych, in.);

## 2. placówki wsparcia ogólnego (Wydział Edukacji UM, Kuratorium, PPP, Rzecznik Praw

### Dziecka in.):

- wsparcie w działaniach kryzysowych wg, kompetencji;
- nadzór merytoryczny;
- badanie, monitorowanie skuteczności;
- edukacja;
- organizowanie treningów;
- koordynowanie wsparcia specjalistycznego;

## 3. placówki wsparcia specjalistycznego (OIK, PPP, PZP, placówki pomocy społecznej, ZOZ-y, lecznictwo uzależnień, placówki socjoterapeutyczne, terapeutyczne, resocjalizacyjne):

- wsparcie w rozwiązywaniu konkretnych problemów wychowawczych, sytuacji kryzysowych, podejmowanie działań prewencyjnych i badaniach przesiewowych na różnych etapach działania.

## Zakres obowiązków pracowników szkoły, na wypadek krytycznych zdarzeń szkolnych

*Skuteczność działania w kryzysie zależy także od klarownego podziału obowiązków między pracownikami szkoły. Tak jak w dobrym zespole, każdy musi wiedzieć co ma robić, jakie są wobec niego oczekiwania, czego może oczekiwać od innych.*

- o pielęgniarka/lekarz (jeśli są dostępni):
  - udzielanie pierwszej pomocy przedmedycznej;
  - zgłaszanie potrzeb pomocy medycznej (wg. oceny zagrożenia życia, zdrowia);
  - aranżowanie osób towarzyszących uczniom odwożonym się do szpitali;
  - udzielanie uczniom informacji o ew. konsekwencjach dla zdrowia, jakie niesie ze sobą incydent;
  - przekazanie lekarzom kluczowych informacji o sytuacji, poszkodowanych;
- o wychowawca:
  - powiadomienie uczniów w klasie i podjęcie tematu w dyskusji (jeśli jest to właściwe);
  - niezwłoczne zidentyfikowanie uczniów potrzebujących porady, pomocy i zawiadomienie o tym psychologa, pedagoga lub specjalistę wspierającego szkołę;
  - eskortowanie uczniów szczególnie pobudzonych, roztrzęsionych do miejsca udzielania pomocy;
  - monitorowanie stanu uczniów w okresie późniejszym;
  - towarzyszenie uczniom rannym, chorym;
  - angażowanie zespołu klasowego w konstruktywne lub pożądane formy aktywności (w zależności od rodzaju zdarzenia);
  - zmniejszanie dolegliwości skutków, w okresie po zdarzeniu;
- o pedagog / psycholog:
  - koordynowanie działań związanych z pomocą psychologiczną, w tym zgłaszanie zapotrzebowania wsparcia w tym zakresie;
  - stałe udzielanie informacji – informacja jest podstawową formą pomocy w sytuacji krytycznej;

- pozostawanie w stałym kontakcie z wychowawcami;
- kontaktowanie się z sąsiednimi szkołami w sprawie ew. wsparcia w opiece nad uczniami;
- prowadzenie ewidencji uczniów, którym należy udzielać pomocy;
- informowanie rodziców/ opiekunów prawnych o konieczności udzielania pomocy i zachęcanie do kontynuowania stosownych form pomocy poza szkołą;
- pomoc rodzicom w zrozumieniu podstawowych, typowych reakcji ich dzieci na zdarzenie kryzysowe;
- pomoc pozostałemu personelowi szkoły w radzeniu sobie z własnymi reakcjami na zdarzenie kryzysowe;
- o sekretariat szkoły:
- kierowanie wszelkich telefonów, zapytań do osoby/instytucji wyznaczonej do kontaktów z mediami;
- zawiadamianie członków Szkolnego Zespołu Kryzysowego o miejscach, terminach spotkań;
- kierowanie służb interweniujących do miejsca incydentu, udzielanie informacji o topografii budynku, specyficznych cechach sytuacji.

## **Lista sprawdzająca – działania interwencyjne – ogólna**

*Ta lista stanowi narzędzie dla kadry zarządzającej szkołą na wypadek różnych krytycznych zdarzeń w szkole. Jej celem jest uporządkowanie działań i sprawdzenie, czy wszystkie niezbędne czynności zostały wykonane. Sprawdź, co już zrobiłeś, co Cię jeszcze czeka. W okresie przed zdarzeniem, warto przejrzeć listę i zapamiętać najważniejsze czynności do wykonania.*

### **1. OSZACOWANIE ZDARZENIA**

- a) ustalenie i potwierdzenie rodzaju zdarzenia;
- b) pozyskanie kluczowych informacji (co się stało, kto był zaangażowany, kto był świadkiem, jak zdarzenie się zaczęło).

### **2. WEZWANIE POMOCY**

- a) telefon na policję (997, 112), straż pożarną (998, 112), pogotowie ratunkowe (999, 112), straż miejską (986, 112);
- b) rozpoczęcie realizacji szkolnych procedur: ewakuacji, przeciwpożarowej, bombowej, inne (w zależności od zdarzenia);
- c) wezwanie Szkolnego Zespołu Kryzysowego;
- c) wezwanie placówki wsparcia - w uzasadnionych sytuacjach (np. OIK 511 01 21, 511 01 22).

### **3. OCHRONA, ZAWIADAMIANIE**

- a) zawiadomienie przez ogłoszenie (lub w inny dostępny sposób) personelu szkoły;
- b) ochrona / odizolowanie wszystkich, którzy byli narażeni na niebezpieczeństwo;
- d) podjęcie działań zapobiegających dezinformacji, chaosowi.

### **4. ZABEZPIECZENIE BUDYNKU, TERENU I KIEROWANIE AKCJĄ (w zależności od rodzaju zdarzenia)**

- a) upewnienie się, że wszyscy uczniowie (personel) są bezpieczni;

- b) zarządzanie zamknięcie drzwi wejściowych;
- c) zamknięcie drzwi wewnętrzne tam, gdzie to możliwe;
- d) pozostawanie w kontakcie z personelem szkoły, w celu monitorowania sytuacji;
- e) kierowanie uczestnikami zdarzeń.

## 5. OCZEKIWANIE NA SŁUŻBY INTERWENIUJĄCE

- a) należy na bieżąco informować jednostkę policji / straży pożarnej o przebiegu zdarzeń;
- b) zebranie świadków, poszkodowanych w zdarzeniu jeśli to możliwe;
- c) udanie się do miejsca, z którego można zarządzać akcją i oczekiwanie na wezwaną służbę;
- d) zebranie kluczowych informacji niezbędnych do dalszych działań.

## 6. USTABILIZOWANIE ELEMENTÓW SKŁADAJĄCYCH SIĘ NA SYTUACJE, KIERUJĄC SIĘ BEZPIECZEŃSTWEM

- a) zapewnienie udzielenia pierwszej pomocy przedmedycznej rannym (zapewniając bezpieczeństwo uczestnikom);
- b) sprawdzenie obecności uczniów i personelu;
- c) zawiadomienie rodziców / opiekunów prawnych;
- d) zabezpieczenie miejsce zdarzeń, śladów, itp..

## 7. WSPÓŁPRACA Z POLICJĄ LUB ODPOWIEDNIMI SŁUŻBAMI W ROZWIĄZANIU PROBLEMU

- a) pozostanie w miejscu zarządzania, wspieranie służb interweniujących;
- b) dostarczanie informacji, w tym specyficznych, dotyczących zdarzenia, szkoły;
- c) kierowanie współpracą personelu ze służbami.

## 8. POWIADOMIENIE, GDY SYTUACJA ZOSTANIE USTABILIZOWANA

- a) powiadomienie rodziców / opiekunów prawnych;
- b) współpraca ze służbami w działaniach po zdarzeniu;
- c) powiadomienie, uspokojenie personelu.

## 9. ZAINICJOWANIE DZIAŁAŃ NAPRAWCZYCH

- a) powiadomienie organu nadzoru;
- b) przeprowadzenie odprawy personelu;
- c) w sytuacjach koniecznych prośba o pomoc instytucji wsparcia specjalistycznego (np. OIK: 511 01 21, 511 01 22);
- d) zaplanowanie wznowienia rutynowych działań szkoły.

## **Interwencja policji**

*Policja jako organ działający na podstawie szczególnego upoważnienia Ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji zobowiązana jest między innymi do ujawniania źródeł demoralizacji nieletnich oraz współudziału w ich likwidowaniu. Zadania w zakresie ujawniania nieletnich zagrożonych demoralizacją i rozpoznawania środowisk kryminogennych wykonują w toku codziennej służby wszyscy policjanci.*

### **Policja zajmuje się nieletnimi:**

- do 18 roku życia w zakresie zapobiegania i zwalczania demoralizacji;
- w wieku 13 - 17 lat, wobec których prowadzone są postępowania o czyny karalne.

Policjantom, wykonującym czynności służbowe przysługują między innymi uprawnienia do:

- legitymowania osób;
- ujęcia sprawcy;
- kontroli osobistej;
- przeglądania zawartości bagażu.

Ponadto, Policja wykonując czynności w stosunku do sprawcy czynu karalnego ma prawo do:

- przeszukania;
- zatrzymania;
- przesłuchania (w przypadku ucznia nieletniego w obecności rodzica/prawnego opiekuna lub osoby przez niego wskazanej).

Uprawnienia nieletniego sprawcy czynu karalnego, to:

- prawo do składania wyjaśnień, w obecności rodzica/prawnego opiekuna lub osoby przez niego wskazanej,
- odmowa składania wyjaśnień lub odmowa odpowiedzi na pytania,
- złożenie przed Policją wyjaśnień na piśmie w przypadku, gdy nieletni będzie wolał opisać zdarzenie niż o nim mówić,
- korzystanie z pomocy obrońcy,
- składanie wniosków o dokonanie czynności w postępowaniu,
- złożenie zażalenia na czynności naruszające jego prawa,
- żądanie przesłuchania z udziałem ustanowionego obrońcy, którego niestawiennictwo nie tamuje przesłuchania,
- wystąpienie z inicjatywą o przeprowadzenie mediacji.

Obowiązki nieletniego sprawcy czynu karalnego, to (m.in.):

- poddanie się oględzinom zewnętrznym ciała lub innym badaniom niepołączonym z naruszeniem integralności ciała,
- poddanie się czynnościom fotografowania i daktyloskopowania,
- poddanie się niezbędnym dla postępowania badaniom psychologicznym i psychiatrycznym oraz badaniom połączonym z dokonaniem zabiegów na jego ciele (z wyjątkiem chirurgicznych) pod warunkiem, że dokonane są przez uprawnionego do tego pracownika służby zdrowia z zachowaniem wskazań wiedzy lekarskiej i nie zagrażają zdrowiu nieletniego, a przeprowadzenie ich jest nieodzowne. W szczególności nieletni obowiązany jest przy zachowaniu tych warunków poddać się pobraniu krwi, włosów lub wydzielin organizmu,
- stawiennictwo na każde wezwanie w toku postępowania karnego oraz zawiadomienie organu prowadzącego postępowanie o każdej zmianie miejsca zamieszkania lub pobytu trwającego dłużej niż 7 dni (o czym należy nieletniego uprzedzić przy pierwszym przesłuchaniu). W razie nie usprawiedliwionego niestawiennictwa nieletniego sprawcy czynu karalnego można go zatrzymać i doprowadzić przymusowo.

W sytuacji, gdy dziecko jest pod wpływem:

- przyjazd patrolu policji,
- zebranie podstawowego wywiadu od dziecka danych osobowych,
- powiadomienie, jeżeli jest to możliwe prawnych opiekunów / rodziców,



- rozważenie zawiadomienia pogotowia ratunkowego i przekazanie dziecka pod opiekę lekarza (lekarz może wystawić zaświadczenie że dziecko jest zdrowe, odwiezienie małoletniego do domu pod opiekę rodziców, prawnych opiekunów przez funkcjonariuszy, wraz z wyznaczonym pracownikiem szkoły lub przez lekarza do szpitala).

## **Część V. Procedury szczegółowe**

### **Sposób reagowania – zamach samobójczy ucznia**

#### Działania uprzedzające:

1. omówienie problematyki na forum Rady Pedagogicznej;
2. upowszechnienie procedur przewidywania zamachów samobójczych (np. list sprawdzających);
3. omówienie problematyki w ramach Szkolnego Zespołu Kryzysowego;
4. monitorowanie stanu psychicznego uczniów, reagowanie na symptomy ostrego, chronicznego stresu, objawy depresji;
5. bieżące obserwowanie uczniów pod kątem (czynników suicydogennych), np.: depresji, niedawnych doświadczeń urazowych (np. przemocy, nadużyć, gwałtu), przeżywanej żałoby.

#### Działania interwencyjne:

1. ustalenie i potwierdzenie rodzaju zdarzenia;
2. niepozostawianie ucznia / uczniów samego / samych;
3. usunięcie wszystkiego, co może ułatwić realizację zamiaru;
4. przeprowadzenie (bez rozgłosu) ucznia w bezpieczne, ustronne miejsce;
5. zebranie informacji o okolicznościach zdarzenia;
6. wezwanie pomocy (pogotowie, policję, straż) jeśli potrzeba;
7. zadbanie, żeby interwencja służb przebiegła dyskretnie;
8. towarzyszenie uczniowi- jesteś dla niego ważny;
9. zawiadomienie Dyrekcji Szkoły – Dyrekcja zawiadamia Wydział Edukacji UM;
10. dokonanie szybkiej oceny dalszych zagrożeń, np. wg klucza:
11. zawiadomienie wychowawcy i członków Szkolnego Zespołu Kryzysowego, poinformowanie o wynikach swojej oceny sytuacji (ryzyka);
12. powiadomienie rodziców / opiekunów prawnych;
13. dokonanie wyboru priorytetów działania uzależniając działania od oceny sytuacji;
14. ustalenie strategii odpowiedniej do uzgodnionych priorytetów;
15. ochrona ucznia oraz innych osób przed zbędnymi czynnikami traumatyzującymi (np. kontaktem z mediami, świadkami, itp.);
16. skierowanie ucznia lub opiekunów niepełnoletniego ucznia do PZP.

#### Działania naprawcze:

1. dokonanie diagnozy ryzyka ponowienia zamachu (patrz: załącznik) uwzględniając, że odratowana osoba ma nadal poważne kłopoty z radzeniem sobie z problemami życiowymi;
2. skonsultowanie dalszej strategii z PPP, OIK, PZP lub placówką opieki zdrowotnej;
3. podjęcie próby zmobilizowania rodziny, aby udzieliła wsparcia bliskiemu, zapewniła mu bezpieczeństwo, wzmocniła wzajemne więzi rodzinne;
4. monitorowanie stanu ucznia i kontynuowania przez niego terapii.

## **Zamach, zamiar samobójczy ucznia - lista sprawdzająca**

| Lp. | Czynnik wysokiego ryzyka                                                                                                       | TAK | NIE |
|-----|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|-----|
| 1.  | Czy uczeń mówi lub w inny sposób wyraża beznadziejność, bezradność?                                                            |     |     |
| 2.  | Czy bezpośrednio lub pośrednio mówi o samobójstwie?                                                                            |     |     |
| 3.  | Czy w ostatnim czasie pozbywał się osobistych przedmiotów- przedtem dla niego ważnych?                                         |     |     |
| 4.  | Czy ostatnio zaczął izolować się, wycofywać z kontaktów, także z bliskimi kolegami?                                            |     |     |
| 5.  | Czy zaniechał zajęć, zabaw, dyscyplin sportu dotąd sprawiających mu przyjemność?                                               |     |     |
| 6.  | Czy napisał testament, list pożegnalny?                                                                                        |     |     |
| 7.  | Czy używa wyrażeń, które wskazują na jakiś moment w czasie, który wiąże się z końcem, zaprzestaniem, odejściem, inną sytuacją? |     |     |
| 8.  | Czy przeszedł niedawno zdecydowaną zmianę charakteru, nastroju, zachowania?                                                    |     |     |
| 9.  | Czy ostatnio zmienił swoje nawyki, np. przestał dbać o wygląd ?                                                                |     |     |
| 10. | Czy ma problemy z jedzeniem, spaniem nieuzasadnione organicznie?                                                               |     |     |
| 11. | Czy podejmował wcześniej próby samobójcze?                                                                                     |     |     |
| 12. | Czy podejmuje jakieś szczególnie ryzykowne zachowania?                                                                         |     |     |
| 13. | Czy doświadczył niedawno straty, traumy?                                                                                       |     |     |
| 14. | Czy daje wyraz swemu zainteresowaniu tematyką śmierci, umierania, życia po śmierci?                                            |     |     |
| 15. | Czy fascynuje się postaciami kultury, innymi znanymi osobami, które zginęły samobójczo?                                        |     |     |
| 16. | Czy spożywa alkohol, czy używa narkotyków?                                                                                     |     |     |

*Odpowiedź twierdząca na więcej niż jedno pytanie wskazuje na poważne ryzyko samobójstwa.*

### **Lista sprawdzająca – ryzyko ponownej próby samobójczej**

*Nawet najmniej groźna próba samobójcza wymaga wnikliwej analizy. Powinniśmy móc ocenić zarówno stan psychiczny jak i somatyczny tej osoby. Dlatego niezmiernie ważne jest, aby w jej pobliżu był lekarz i psycholog. Należy bardzo dokładnie przeanalizować całą sytuację i rozważyć ryzyko ponowienia takiej próby. Należy pamiętać, że czasami poprawa nastroju jest związana ze spadkiem napięcia, ulgą po próbie samobójczej i nie należy traktować go jako wyraz pogodzenia się z życiem.*

Do diagnozy tego stanu przydatne mogą być kolejne pytania ujęte w kwestionariuszu, wymienione poniżej:

- W jakich okolicznościach dokonał(a) próby samobójczej?
- Jakie są przyczyny bezpośrednie i pośrednie próby samobójstwa?
- Czy to jest pierwsza próba samobójcza? Jeśli nie, to jak wyglądały poprzednie?
- Co się działo w ostatnim tygodniu przed próbą samobójstwa?
- Co się działo w ostatnim dniu, godzinach przed próbą samobójstwa?
- Jak się czuł(a) po odzyskaniu przytomności?
- Czy w rodzinie były śmierci samobójcze? Jeśli tak, to kto i kiedy?
- Czy w chwili próby samobójczej był(a) pod wpływem środków zmieniających nastrój?
- Czy było wcześniej leczenie psychiatryczne? Jeśli tak, to kiedy i z jakim rozpoznaniem?
- Czy z obecnej perspektywy ponowił(a) by próbę samobójczą?
- Czy w ostatnim okresie życia utracił(a) kogoś bliskiego?
- Jakich strat doznał(a) w swoim życiu? Jak one wpłynęły na historię życia?

*Dzięki informacjom zebranych od ucznia możemy ocenić rodzaj myśli samobójczych i ich nasilenie; występowanie zawężenia presuicydalnego; rodzaj zachowania samobójczego oraz możliwości jego powtarzania; system wartości danej osoby i zasoby osobiste oraz bardzo ważne dla dalszej pracy nastawienie do udzielającego pomocy.*

## **Sposób reagowania – żałoba po śmierci ucznia**

### Działania uprzedzające:

1. omówienie procedury postępowania na forum Szkolnego Zespołu Kryzysowego;
2. omówienie tematyki stresu, traumy, żałoby, reakcji typowych dla stresu pourazowego na forum Rady Pedagogicznej.

### Działania interwencyjne:

1. poinformowanie nauczycieli / wychowawców;
2. przypomnienie uczniom zasady dyskusji (na potrzeby godzin wychowawczych, innych lekcji);
3. poinformowanie uczniów (o zdarzeniu) na forum klasy;
4. opowiedzenie o okolicznościach śmierci z uwzględnieniem życzeń rodziny zmarłego;
5. umożliwienie uczestniczenia w ceremoniach pogrzebowych, uroczystościach o charakterze „wspominkowym” itp.;
6. zajęcia z uczniami pedagoga / psychologa na temat przebiegu procesu żałoby.

### Działania naprawcze:

1. ocena potrzeb - monitorowanie stanu psychicznego uczniów ze szczególnym uwzględnieniem reakcji stresu pourazowego, zwrócenie uwagi na uczniów, u których stwierdza się szczególnie ostry lub chroniczny przebieg reakcji;
2. skonsultowanie sytuacji z pedagogiem / psychologiem szkolnym lub specjalistą z PPP lub OIK;
3. zorganizowanie debriefingu (gdy tak ustalono po konsultacji z pedagogiem / psychologiem);
4. ułatwienie kontaktu ze specjalistami z placówek wsparcia zewnętrznego.

## **Sposób reagowania – konieczność zawiadomienia o śmierci ucznia**

*Otrzymanie wiadomości, że osoba bliska stała się ofiarą katastrofy, wypadku samochodowego, zabójstwa czy samobójstwa jest „ciosem” psychologicznym dla bliskich. Rodzina i przyjaciele mogą wręcz utożsamiać się z cierpieniem, jakiego doświadczyła ofiara. Najbardziej drastycznym przeżyciem jest śmierć dzieci, które naturalnie nie powinny odchodzić przed osobami dorosłymi. Wszystkie reakcje typowe dla żałoby są, w przypadku rodziców, którzy stracili dziecko, wyjątkowo silne i długo trwające. Zwłaszcza gniew, zgorzkniałość i samoobwinianie, poczucie winy. Powstaje pytanie, na kim spoczywa obowiązek informowania o śmierci? Nie ma tutaj jednej prostej odpowiedzi. Biorąc pod uwagę doświadczenia służb mundurowych możemy stwierdzić, że w tych instytucjach o śmierci żołnierza lub policjanta powiadamia przełożony, np. dowódca, naczelnik, komendant. Jest to ważne z punktu widzenia nie tylko wizerunku organizacji, ale również stanowi zapewnienie, że przekazywana wiadomość jest wiarygodna i sprawdzona. Wydaje się naturalne, że o śmierci ucznia lub nauczyciela, która miała miejsce na terenie szkoły lub w związku z zajęciami szkolnymi, wycieczkami, koloniami itp. powinien poinformować rodzinę dyrektor szkoły lub osoba upoważniona (jednak musi ona bezpośrednio kojarzyć się z*

*administracją szkolną). Dotyczy to oczywiście sytuacji, kiedy jest na to czas. Pozostałe przypadki pozostają w gestii policji, lekarzy, psychologów itp. Nie każdy czuje się na siłach do konfrontacji z niekiedy ekstremalnymi emocjami przeżywanymi przez rodzinę, która doświadczyła śmierci np. dziecka. Wówczas trzeba poprosić psychologa lub pedagoga, aby przejął na siebie to zadanie.*

#### Działania uprzedzające:

1. omówienie procedury postępowania na forum Szkolnego Zespołu Kryzysowego;
2. omówienie tematyki stresu, traumy, żałoby, sposobu przekazywania informacji o śmierci ucznia na forum Rady Pedagogicznej.

#### Działania interwencyjne:

1. poinformowanie nauczycieli / wychowawców;
2. poinformowanie uczniów (o zdarzeniu) na forum klasy;
3. opowiedzenie o okolicznościach śmierci z uwzględnieniem życzeń rodziny zmarłego;
4. umożliwienie uczestniczenia w ceremoniach pogrzebowych, uroczystościach o charakterze „wspominkowym” itp..

#### Działania naprawcze:

1. ocena potrzeb - monitorowanie stanu psychicznego uczniów ze szczególnym uwzględnieniem reakcji stresu pourazowego, zwrócenie uwagi na uczniów, u których stwierdza się szczególnie ostry lub chroniczny przebieg reakcji;
2. skonsultowanie sytuacji z pedagogiem / psychologiem szkolnym lub specjalistą z PPP lub OIK;
3. zorganizowanie debriefingu (gdy tak ustalono po konsultacji z pedagogiem / psychologiem);
4. ułatwienie kontaktu ze specjalistami z placówek wsparcia zewnętrznego.

#### Zasady, których należy przestrzegać podczas powiadamiania o śmierci ucznia:

1. Powiadamianie o śmierci zawsze powinno się odbywać twarzą w twarz, najlepiej w mieszkaniu, nigdy w progu drzwi, ani też na klatce schodowej. Należy unikać powiadamiania za pomocą telefonu lub poczty, jeśli jest to tylko możliwe.
2. Prawidłowe powiadamianie o śmierci musi spełnić następujące warunki:
  - dostarczyć niezbędnych informacji;
  - udzielić pierwszego wsparcia dla ofiar;
  - ochronić godność i okazać szacunek wobec ofiary, jak i powiadamianej rodziny.
3. Powiadomienie powinno odbyć się w możliwie jak najkrótszym czasie od ustalenia tożsamości ofiary i osób mu najbliższych.
4. Przed powiadomieniem należy zebrać informacje o relacjach ofiary z osobą powiadamianą, o stanie zdrowia osoby powiadamianej (zwłaszcza choroby serca, krążenie, cukrzyca itp.) – informacje, które są istotne do przewidywania sposobu reakcji osoby powiadamianej. Osoby powiadamiane mogą reagować w sposób bardzo emocjonalny, mogą potrzebować pierwszej pomocy. Warto przygotować sobie wsparcie pogotowia medycznego, żeby móc umożliwić w razie potrzeby natychmiastową interwencję lekarską.
5. Powiadomienie o śmierci powinno odbywać się przez co najmniej dwie osoby. Jedna udziela informacji, druga zaś obserwuje reakcje osoby powiadamianej. Powiadomienie powinno odbyć się na terenie przyjaznym osobie powiadamianej.

6. Zawiadomienie powinno być możliwie jak najprostsze, bez „owijania w bawełnę” i dorabiania różnych historii. Np. „Mam dla pani / pana bardzo / złą wiadomość: pani / pana bliski nie żyje”. Powinno się wyrazić współczucie, przykrość i zrozumienie. Tak jak w przypadku standardowych kondolencji. Należy zachować się empatycznie, w razie potrzeby udzielić wsparcia fizycznego np. objąć osobę, podać chusteczkę do nosa.
7. Trzeba być przygotowanym na udzielenie wszystkich informacji jakich będzie wymagała osoba powiadamiana. Osoby te często czują potrzebę dowiedzenia się szczegółów dotyczących śmierci bliskiego, okoliczności itp. (jak, w jaki sposób, kiedy, gdzie). Udzielane informacje powinny być również proste i zwięzłe. Należy unikać drastycznych szczegółów i informacji niepotrzebnych, odnoszących się do drugorzędnych elementów sprawy.
8. Należy skupić się na udzieleniu pomocy i wsparcia rodzinie zmarłego.
9. Nie należy, po zawiadomieniu o śmierci, zostawiać rodziny i bliskich zmarłego samych, bez opieki. Powinien zostać pracownik socjalny lub psycholog, tak długo, aż minie pierwsza reakcja – szok lub pojawią się osoby bliskie np. członkowie rodziny, znajomi, przyjaciele. Należy podać swoje dane kontaktowe (telefon, ewentualnie adres), aby udzielić informacji lub / i wsparcia, w razie potrzeby. Rodzina ofiary nie powinna czuć się pozostawiona sama sobie.
10. Jeżeli rodzina zmarłego nie znajduje się w miejscu zamieszkania, należy powiadomić sąsiadów o potrzebie kontaktu z rodziną (powodem jest wydarzenie nadzwyczajne, interwencja z udziałem medyków itp.), natomiast nie należy udzielać szczegółowych informacji sąsiadom, nie należy wspominać o śmierci, aby to nie oni zawiadomili rodzinę zmarłego.
11. W realiach szkolnych rodzina nie powinna dowiadywać się o śmierci ucznia z mediów lub od osób trzecich. Obowiązek informowania leży po stronie personelu szkoły, dyrekcji.
12. Należy unikać powierzania zadania informowania o śmierci dzieciom lub nastolatkom.

## **Sposób reagowania - epizod psychotyczny ucznia**

### Działania uprzedzające:

1. Bieżące monitorowanie symptomów psychotycznych i omówienie skutecznych metod reagowania, w miarę możliwości zaproszenie specjalisty w tej dziedzinie;
2. omówienie procedury na forum Szkolnego Zespołu Kryzysowego;
3. zapoznanie się i udostępnienie innym „10 tez o schizofrenii” opracowane przez Towarzystwo Psychiatryczne (WPA);
4. sprawdzenie, jak skutecznie wezwać pogotowie ratunkowe w sytuacji zagrożenia zdrowia / życia, także spowodowanym atakami psychozy;
5. opracowanie listy teleadresowej lokalnych organizacji, placówek zajmujących się udzielaniem pomocy osobom chorym psychicznie.

### Działania interwencyjne:

1. nie pozostawianie ucznia samego;
2. reagowanie spokojne, łagodne;
3. przeprowadzenia ucznia w spokojne miejsce bez rozgłosu;
4. nierozpowszechnianie w szkole informacji o zdarzeniu (o ile to możliwe);
5. zawiadom pogotowie ratunkowe – w razie konieczności (999, 112);
6. rozstrzyganie, czy zachowanie jest psychozą należy pozostawić lekarzom.

### Działania naprawcze:

1. nieinformowanie klasy, jeżeli uczeń sobie tego nie życzy;
2. przygotowanie klasy – np. przeprowadzenie zajęć edukacyjnych nt. „czym jest choroba psychiczna” (jeżeli fakt choroby jest ogólnie znany) - jeżeli uczeń wraca po leczeniu szpitalnym do szkoły;
3. uwzględnienie skutków ubocznych leczenia i choroby przy określaniu wymagań wobec ucznia;
4. konsultowanie postępowania z lekarzem oddziałowym, na którym leczy się uczeń, który jednak nie musi udzielić informacji;
5. udzielenie elementarnego wsparcia rodzicom, w tym wskazanie możliwości skorzystania z form pomocy dostępnych w PPP, PZP, przyszpitalnych grup wsparcia.

### **„10 tez o schizofrenii”**

Podstawowe informacje na temat choroby opracowane przez Światowe Towarzystwo Psychiatryczne (WPA)

1. Schizofrenia jest chorobą i wymaga leczenia. Nikomu nie można przypisywać winy za zachorowanie.
2. Schizofrenia jest chorobą o wielu wymiarach i nie jest tylko chorobą mózgu. Przebieg choroby jest bardzo różny.
3. Schizofrenia jest nie tylko chorobą, jest także doświadczeniem chorej osoby i grupy najbliższej otaczającej tę osobę (zwłaszcza rodziny) – nierzadko łatwiej unieść ciężar choroby niż wyzwolonych jej przebiegiem doświadczeń.
4. Schizofrenia nie jest chorobą dziedziczną, nie wiadomo co jest przenoszone, najprawdopodobniej sprzyjająca zachorowaniu cecha podatności a nie sama choroba.
5. Schizofrenia nie jest chorobą nieuleczalną i rokowanie jest zróżnicowane, znane są postacie ograniczone do jednego epizodu, późne poprawy i późne wyleczenia.
6. Jest schizofrenia – nie ma „schizofreników”, zawsze obok chorych można dostrzec zdrowe aspekty funkcjonowania u każdej chorej osoby.
7. Chory na schizofrenię nie przestaje być człowiekiem, osobą, obywatelem. Choroba nie podważa człowieczeństwa chorych, nie narusza ludzkiej godności, nie ogranicza praw (poza wyjątkowymi sytuacjami), nie pozbawia ani słabości, ani talentów, choć może je uwypuklać lub ograniczać.
8. Chorzy na schizofrenię nie zagrażają innym bardziej niż osoby zdrowe – większości czynów agresywnych i zabronionych przez prawo dopuszczają się zdrowi, a nie chorzy.
9. Chorzy na schizofrenię oczekują szacunku, zrozumienia i pomocy.
10. Schizofrenia rzuca światło na pytania egzystencjalne, wspólne chorym i zdrowym – o granice poznawalności świata i własnych przeżyć, o granice między złudzeniem a rzeczywistością, o kryteria prawdy i fałszu, o relacje między wolnością a odpowiedzialnością, o granice i determinanty tożsamości, o sens życia...

## **Sposób reagowania – nadużywanie środków psychoaktywnych**

### Działania uprzedzające:

1. Bieżące monitorowanie symptomów używania / nadużywania środków odurzających i omówienie skutecznych metod reagowania;

2. korzystanie z licznych programów edukacyjno – wychowawczych, profilaktycznych, zorganizowanie zajęć na terenie szkoły, udostępnienie scenariuszy wychowawcom;
3. sprawdzenie w praktyce, jak skutecznie wezwać pogotowie ratunkowe w sytuacji zagrożenia zdrowia / życia, także spowodowanym atakami psychozy;
4. opracowanie listy teleadresowej lokalnych organizacji, placówek zajmujących się udzielaniem pomocy młodzieży używającej środków odurzających, rodzinom, bliskim;
5. dokonywanie badań ankietowych dotyczących używania środków psychoaktywnych.

#### Działania interwencyjne:

1. powiadomienie wychowawcy klasy;
2. wezwanie pogotowia ratunkowego (999, 112) w przypadku podejrzenia zagrożenia życia lub zdrowia – pamiętaj, że większość środków psychoaktywnych (w tym alkohol) powoduje zagrożenie dla życia;
3. jeżeli zachowania ucznia niosą ze sobą zagrożenia dla niego i innych lub daje on powód do zgorznięcia należy:
  - wezwać rodziców / prawnych opiekunów do odebrania ucznia ze szkoły;
  - wezwać policję (997, 112), straż miejską (986, 112), gdy rodzice odmawiają przyjazdu, nie są w stanie przyjechać lub uczeń ukończył 17 lat ;
  - odizolować ucznia od reszty klasy, dbając jednak, aby nie pozostał sam i nie miał dostępu do niebezpiecznych przedmiotów;
  - wezwać lekarza dla stwierdzenia stanu nietrzeźwości (jeśli wcześniej nie wezwano pogotowia);
4. jeżeli incydent dotyczy spożywania alkoholu na terenie szkoły – stanowi wykroczenie z art. 43 ust. 1 *Ustawy z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi*, o którym należy powiadomić policję. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tej instytucji.

#### Działania naprawcze:

1. poinformowanie rodziców ucznia o zdarzeniu;
2. skorzystanie z konsultacji pedagoga szkolnego / psychologa lub specjalistów z PPP – omówienie problemu i określenie strategii dalszego działania (interwencji i rozwiązania problemu);
3. wsparcie rodziców, poinformowanie, na co powinni zwracać baczną uwagę, nakłonienie jednocześnie do korzystania z pomocy wyspecjalizowanych placówek (OPITU, Mrowisko, Monar);
4. rozważenie zawiadomienia sądu rodzinnego lub policji;
5. podejmowanie tematu używania środków odurzających na godzinie wychowawczej, w tym celu skorzystanie z istniejących programów profilaktycznych lub wyspecjalizowanych placówek (GCPUiA, Mrowisko).

#### **Wskazówki do postępowania z uczniem, który chce okaleczyć siebie lub innych**

- ✍ Jeśli czas na to pozwala, należy poinformować dokładnie, co uczeń ma robić z rękami, nogami, itp. np. jeśli właśnie chce kogoś uderzyć, powiedz: „*opuszcz ręce*”. Jeśli chce rzucić krzesłem, należy powiedzieć: „*postaw krzesło*”. Jeżeli chce kopać: „*trzymaj stopy na podłodze*”.

- ✍ Należy unikać pouczania go, czego nie ma robić, np. nie mówić „nie bij”. Zamiast tego należy udzielić wskazówek, co ma robić.
- ✍ Należy unikać niejasnych sformułowań typu: „uspokój się”, a używać precyzyjnych wyrażen, takich jak: „trzymaj ręce w bezruchu”.
- ✍ Jeśli wskazówki werbalne są ignorowane i uczeń w dalszym ciągu zachowuje się agresywnie, próbuje ugodzić innych, czy niszczy mienie, należy uniemożliwić mu to, na miarę możliwości.
- ✍ Jeśli jest to możliwe, należy używać takich technik, jak blokowanie, w celu uniemożliwienia dosięgnięcia innych, czy okaleczenia siebie.
- ✍ Jeśli zajdzie taka okoliczność, należy wezwać pomoc. Powinno się to zrobić w spokojny sposób, nie okazując emocji.
- ✍ Nie dyskutować o zaistniałej sytuacji w obecności uczniów.
- ✍ Ważne jest uświadomienie uczniom, że zachowanie agresywne nie opłaca się. Osiąga się to przez unikanie bezpośredniego ustosunkowywania się do agresywnego zachowania. Nie ma dyskusji, pogrozek, ekscytacji (pozytywnego wzmacniania), podobnie też, nie prosi się o przepraszanie, czy rekompensowanie szkód, gdy każda z odpowiedzi mogłaby stać się nagrodą za agresywne zachowanie się.

## **Sposób reagowania - incydent bombowy**

*Efektywność wszelkich działań ukierunkowanych na przeciwdziałanie aktom terroryzmu jest pochodną skuteczności służ odpowiedzialnych za bezpieczeństwo kraju i gotowości społeczeństwa do wspierania tych działań oraz wzajemnego zaufania i odpowiedzialności za wspólne dobro.*

### **Symptomy wystąpienia zagrożenia**

Podstawową cechą terroryzmu jest to, iż nie ma wyraźnych znaków ostrzegawczych o możliwości wystąpienia zamachu lub są one trudno dostrzegalne.

Zainteresowania i uwagi wymagają:

- rzucające się w oczy lub po prostu nietypowe zachowania osób;
- pozostawione bez opieki przedmioty, typu: teczki, paczki, pakunki itp.;
- osoby wyglądające na obcokrajowców;
- osoby ubrane nietypowo do występującej pory roku;
- samochody, a w szczególności furgonetki, parkujące w nietypowych miejscach, tj. w pobliżu kościołów, synagog, meczetów lub miejsc organizowania imprez masowych i zgromadzeń.

Należy jednak pamiętać, że terrorysta nie zawsze musi być odmiennej narodowości i wyróżniać się z tłumu szczególnym wyglądem.

O swoich spostrzeżeniach należy poinformować: służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo obiektu, Straż Miejską lub Policję.

Oto kilka rad, przygotowanych przez ekspertów z Biura Operacji Antyterrorystycznych Komendy Głównej Policji:

1. Zawczasu pomyśl, którędy można się ewakuować w pośpiechu z budynku. Zapamiętaj, gdzie znajdują się klatki schodowe i wyjścia ewakuacyjne.



2. Zwróć uwagę na ciężkie lub łatwo tłukące się przedmioty, które mogą być przesunięte, zrzucone lub zniszczone podczas wybuchu. Zapamiętaj elementy z najbliższego otoczenia.
3. Należy również pamiętać o tym, aby nie przyjmować od obcych osób żadnych pakunków oraz nie pozostawiać bagażu bez opieki.
4. Jeżeli jesteś osobą, która przyjęła zgłoszenie o podłożeniu ładunku wybuchowego lub ujawniła przedmiot niewiadomego pochodzenia, co do którego istnieje podejrzenie, że może on stanowić zagrożenie dla osób i mienia, powinieneś ten fakt zgłosić służbom odpowiedzialnym za bezpieczeństwo w danym miejscu, dyrekcji szkoły. Informacji takiej nie należy przekazywać niepowołanym osobom, gdyż jej niekontrolowane rozpowszechnienie może doprowadzić do paniki i w konsekwencji utrudnić przeprowadzenie sprawnej ewakuacji osób z zagrożonego miejsca.
5. Zawiadamiając Policję należy podać następujące informacje: rodzaj zagrożenia i źródło informacji o zagrożeniu (informacja telefoniczna, ujawniony podejrzany przedmiot); treść rozmowy z osobą informującą o podłożeniu ładunku wybuchowego; numer telefonu, na który przekazano informację o zagrożeniu oraz dokładny czas jej przyjęcia; adres, numer telefonu i nazwisko osoby zgłaszającej; opis miejsca i wygląd ujawnionego przedmiotu.
6. Wskazane jest uzyskanie od Policji potwierdzenia przyjętego zgłoszenia.

#### Ogłoszenie alarmu bombowego oraz procedury postępowania w czasie zagrożenia bombowego:

1. Do czasu przybycia Policji akcją kieruje dyrektor szkoły.
2. Na miejsce zagrożenia incydem bombowym należy wezwać służby pomocnicze, takie jak: pogotowie ratunkowe, straż pożarną, pogotowie gazowe, pogotowie wodno-kanalizacyjne, pogotowie energetyczne.
3. Po przybyciu Policji na miejsce incydentu bombowego, przejmuje ona dalsze kierowanie akcją.
4. Należy bezwzględnie wykonywać polecenia policjantów.
5. Przy braku informacji o konkretnym miejscu podłożenia „bomby”, użytkownicy pomieszczeń służbowych powinni sprawdzić swoje miejsce pracy i jego bezpośrednie otoczenie, pod kątem obecności przedmiotów nieznanego pochodzenia.
6. Pomieszczenia ogólnodostępne (korytarze, klatki schodowe, toalety, piwnice) oraz najbliższe otoczenie zewnętrzne obiektu, sprawdzają i przeszukują osoby wyznaczone lub służby odpowiedzialne za bezpieczeństwo w danej instytucji.
7. Podejrzanych przedmiotów nie wolno dotykać! O ich lokalizacji należy powiadomić dyrektora szkoły.
8. Po ogłoszeniu ewakuacji, należy zachować spokój i opanowanie, pozwoli to sprawnie i bezpiecznie opuścić zagrożony rejon.
9. Po ogłoszeniu ewakuacji w miejscu twojej pracy, należy je opuścić, zabierając rzeczy osobiste (torebki, siatki, nesesery itp.).
10. Identyfikacją i rozpoznawaniem zlokalizowanego ładunku wybuchowego oraz jego neutralizacją zajmują się uprawnione i wyspecjalizowane jednostki i komórki organizacyjne Policji.

#### Jak należy się zachować się po otrzymaniu informacji o podłożeniu lub groźbie podłożenia „bomby”:

1. Podczas działań, związanych z neutralizacją „bomby”, należy zastosować się do poleceń Policji.
2. Ciekawość może być niebezpieczna – jak najszybciej należy oddalić się z miejsca zagrożonego wybuchem. Po drodze należy informować o zagrożeniu jak największe grono osób, będących w strefie zagrożonej lub kierujących się w jej stronę.
3. Po ogłoszeniu alarmu i zarządzeniu ewakuacji należy niezwłocznie udać się do wyjścia, zgodnie ze wskazaniami dyrektora szkoły lub wskazaniami upoważnionych osób.
4. W przypadku włączenia parkingu dla pojazdów w strefę zagrożenia, nie należy „ratować” na siłę swojego samochodu – życie jest ważniejsze.

### **Sposób reagowania - kontakt z mediami w sytuacji kryzysowej**

*Nie warto polegać na przeświadczeniu, że przedstawiciele mediów nie dowiedzą się o sytuacji kryzysowej. Zamiast lakonicznych stwierdzeń w stylu „bez komentarza”, „proszę nie teraz” itp. należy przygotować się, że media będą obecne na terenie szkoły lub w jej pobliżu w trakcie lub tuż po ustąpieniu sytuacji kryzysowej. Dyrektor szkoły i jej personel powinni być przygotowani na różnorodne warianty udzielania informacji o zdarzeniu. Należy pamiętać, że przekaz medialny kształtuje wyobrażenie o rodzaju i rozmiarze kryzysu w daleko większym stopniu niż byśmy chcieli. Lepiej więc kontrolować przepływ informacji, niż narażać wizerunek szkoły na historyczne plotki i sensacje. Poza tym media poza funkcją czysto komunikacyjną i opiniotwórczą często pełnią rolę informacyjną wobec rodzin w sytuacjach traum masowych jak katastrofy itp.*

### **Przydatne wskazówki dla dyrektora szkoły lub osoby wyznaczonej do koordynacji działań kryzysowych:**

- nawiązanie współpracy z przedstawicielami mediów zanim nastąpi kryzys, dzięki temu prawdopodobieństwo, że zrozumienie swoich potrzeb podczas zdarzenia kryzysowego, będzie większe,
- nawiązanie współpracy z Wydziałem Edukacji oraz szkolnym Zespołem Kryzysowym w przygotowywaniu oficjalnych komunikatów dla mediów,
- wyznaczenie osoby spośród personelu szkoły lub zespołu kryzysowego, odpowiedzialnej za kontakt z dziennikarzami,
- zadbanie o to, aby wyłącznie osoba wyznaczona miała możliwość przekazywania informacji do mediów,
- wyznaczenie miejsce, z którego będą udzielane informacje podczas kryzysu,
- zwrócenie uwagi, aby dziennikarze otrzymywali informacje od wyznaczonego personelu i nie „werbowali” rozmówców spośród uczniów.

Na zapytania ze strony mediów należy odpowiadać natychmiast, przekazując jedynie pewne i sprawdzone informacje, unikając domysłów na temat prawdopodobnych przyczyn sytuacji kryzysowej lub ofiar. Warto zwołać konferencję prasową, kiedy okaże się, że można podać jakieś pewne informacje. Na konferencji powinno się jak najbardziej wyczerpująco odpowiadać na pytania. O ile to możliwe, dyrektor szkoły powinien przewodniczyć konferencji prasowej. Fatalne wrażenie wywołuje nieobecność na konferencji kogokolwiek z kadry zarządzającej szkoły. Należy zawsze dokładnie przemyśleć wybór mówcy występującego podczas konferencji, ponieważ jego kompetencje merytoryczne i komunikacyjne silnie wpłyną na ogólne wrażenie u odbiorców. Oczekujących dziennikarzy warto, szczególnie w niesprzyjających warunkach pogodowych, ugościć w wydzielonych pomieszczeniach, warto też zadbać o dostęp dla nich, do niezbędnych urządzeń.

## Część VI. Załączniki

### Załącznik 1

#### **Propozycja wdrożenia Kodeksu Etyczno Zawodowego Pedagoga**

Etyka zawodowa jest to wg J. Szczepańskiego „zespół norm i dyrektyw wynikających z tradycji zawodu, ducha kultury narodowej, z podstawowych wskazań etycznych przyjętych w danym społeczeństwie, a zastosowanych do wykonywania danego zawodu”.

Naczelną wartością dla pedagoga jest dobro drugiego człowieka, respektowanie podstawowych wartości zwłaszcza godności, podmiotowości i autonomii oraz prawa do jego rozwoju.

#### Kodeks ma na celu:

- ustalenie standardów zachowań, których przestrzeganie ma zagwarantować wykonywanie zawodu pedagoga w sposób rzetelny, profesjonalny i odpowiedzialny;
- wyznaczenie zasad postępowania w pracy z uczniem, rodzicem i społecznością szkolną.

#### 1. Ogólna postawa pedagoga

- rozwijanie kwalifikacji etyczno-moralnych,
- wykorzystywanie w swej pracy rzetelnej wiedzy specjalistycznej,
- wzbogacanie kwalifikacji zawodowych,
- nabywanie umiejętności mediacji, negocjacji i rozwiązywania konfliktów,
- znajomość procedur prawnych,
- umiejętność stosowania odpowiednich zasad i reguł postępowania pedagogicznego.

#### 2. Zasady postępowania w pracy pedagogicznej

Pedagog zobowiązany jest do:

- podmiotowego traktowania ucznia, poszanowania jego prywatności,
- stosowania zasady najmniejszej interwencji, traktowanie ucznia jako osoby wolnej, zdolnej do dokonywania wyborów,
- kierowania się dobrem indywidualnym nad dobrem kolektywnym,
- stosowania zasady równych szans w relacji uczeń – pedagog, partnerstwo,
- otwartości na inność (zasada pluralizmu),
- obiektywizmu i konsekwencji w działaniach,
- działania bez przemocy.

#### 3. Odpowiedzialność etyczna pedagoga wobec ucznia, rodziców

- ułatwianie wymiany poglądów i opinii zainteresowanych,
- rozpoznawanie rzeczywistej motywacji postępowania istoty konfliktu, potrzeb i oczekiwań stron,
- pomoc w rozumieniu uczuć i emocji osób,
- pomoc w rozwiązywaniu konfliktu, problemu,
- wyjaśnianie wątpliwości w celu unikania nieporozumień,
- uświadamianie celowości przestrzegania zasad i norm postępowania w życiu społecznym,
- ukazywanie perspektyw celów i wartości etyki,

- kształtowanie osobowości,
- promowanie humanizmu.

#### 4. Odpowiedzialność etyczna wobec swojego pracodawcy, współpracowników i własnego zawodu

- wywiązywanie się z nałożonych zadań,
- wzbogacanie swojego warsztatu pracy o nowoczesne pomoce dydaktyczne,
- dbałość o rozwój zawodowy, integralność zawodową i właściwą rangę zawodu,
- przestrzeganie tajemnicy zawodowej,
- respektowanie wiedzy i doświadczenia innych pracowników jak też dzielenie się własnym dorobkiem zawodowym,
- dbanie o właściwą współpracę z innymi pracownikami,
- umiejętne rozwiązywanie konfliktów,
- kompetencje interpersonalne.

#### 5. Kwalifikacje moralne pedagoga

- poszanowanie godności człowieka,
- empatia,
- miłość,
- uczciwość,
- życzliwość,
- cierpliwość,
- głębia życia duchowego,
- tolerancja,
- sprawiedliwość,
- lojalność,
- słowność,
- otwartość,
- odpowiedzialność,
- akceptowalność,
- bezinteresowność,
- neutralność,
- krytycyzm wobec siebie,
- kultura osobista (kultura w pracy).

### **Załącznik 2**

#### **Podstawowy słowniczek używanych pojęć**

*Słowniczek zawiera wyjaśnienia kilku pojęć użytych w materiale pn. „Kryzys w szkole. Procedury, strategia zarządzania”*

**Algorytm** – skończony, uporządkowany zbiór jasno zdefiniowanych czynności, koniecznych do wykonania pewnego zadania. Określenie często używane w sensie: przepis, instrukcja. Zwykle sformułowany w sposób ścisły, w oparciu o język matematyki.

Czynniki spustowe – okoliczności, bodźce, które zwiększają prawdopodobieństwo, że w danej sytuacji pojawią się określone zdarzenia.

Debriefing – spotkanie, które ma swoją ustaloną strukturę, przebieg. Jego celem jest wymiana doświadczeń związanych ze zdarzeniem, normalizacja doświadczeń wszystkich uczestników, mobilizacja indywidualnych zasobów radzenia sobie ze skutkami zdarzenia, udzielanie informacji o dalszych planach, działaniach, konsekwencjach, a także monitorowanie stanu emocjonalnego poszkodowanych.

Defusing – spotkanie z osobami, które doświadczyły traumy, nie wymagające szczególnej struktury, często improwizowane na miejscu zdarzeń. Jego celem jest rozbrojenie ostrych reakcji kryzysowych, osłabienie napięcia.

Interwencja kryzysowa – metoda systemowego, interdyscyplinarnego oddziaływania na osoby w kryzysie, dostarczająca wszechstronnego wsparcia, wielostronnej pomocy, w szczególności koncentrującej się na emocjonalnym aspekcie kryzysu.

Kierowanie – tu: jedna z zasad działania w krytycznych momentach, łagodne, stanowcze postępowania z osobami w kryzysie, związane z prawdopodobnym oszołomieniem, doświadczaniem dysocjacji, stanów rozkojarzenia, nierównowagi psychicznej. W najprostszym sensie: prowadzenie najdalej od miejsca zdarzenia, najdalej od dalszego zagrożenia, najdalej od poszkodowanych.

Łączenie – tu: jedna z zasad działania w krytycznych momentach, budowanie podtrzymującej, wspólczyjącej, nieosądzającej więzi werbalnymi i niewerbalnymi środkami. Dobra relacja z poszkodowanymi, nawet bardzo krótkotrwała, ma w pomocy kryzysowej ogromną wagę.

Ochrona – tu: jedna z zasad działania w krytycznych momentach, zorganizowanie, choćby symbolicznego schronienia przed dalszym zagrożeniem lub dalszą ekspozycją na urazowe bodźce. Im mniej bodźców dotrze do dzieci (i dorosłych), im mniej zobaczą, dotkną, usłyszą, powąchają, odczują, tym lepiej. Chroń przed gapiami, przedstawicielami mediów.

Pomoc psychologiczna w kryzysie - Zadaniem psychologów zaangażowanych w redukcję skutków sytuacji kryzysowej jest nawiązanie kontaktu z osobami dotkniętymi kryzysem, niezależnie od subiektywnego poczucia dyrekcji szkoły na temat stopnia tego uczestnictwa. Psycholog dokonuje rozpoznania obszaru problemu i dostarcza wsparcia. W większości sytuacji wsparcie jest zapewniane poprzez mobilizację naturalnych źródeł pomocy – osób bliskich, rodziny, nauczycieli i dyrekcji. Podstawowa pomoc psychologiczna obejmuje także zapewnienie, że uczeń zostanie wysłuchany z uwagą i szacunkiem i będzie mógł rozładować narastające negatywne emocje. Spotkania z psychologami powinny odbywać się (o ile to możliwe) w salach szkolnych przy udziale nauczycieli przeszkolonych w kwestiach traumatycznego stresu i reagowania kryzysowego. Pierwsze działania psychologiczne w sytuacjach kryzysowych adresowane są do nauczycieli i wychowawców – ich celem jest przygotowanie kadry szkolnej do adekwatnego reagowania na kryzys.

Probacja alternatywna – swoista próba polegająca na zamianie środka (surowszego) wykonywanego w warunkach resocjalizacyjnej placówki stacjonarnej na organizację resocjalizacji w środowisku otwartym. W świetle przepisów prawa karnego, probacja to pozostawienie sprawy na próbę w warunkach wolnościowych pod nadzorem wyspecjalizowanego organu, tj. kuratora.

Przesłuchanie nieletniego - podstawą prawną do przesłuchania nieletniego przez Policję jest art. 39 u.p.n. Przesłuchanie sprawcy czynu karalnego odbywa się w obecności rodziców (ojca albo matki) lub opiekuna, albo obrońcy (gdy jest ustanowiony w sprawie), a jeżeli zapewnienie ich obecności jest w danym wypadku niemożliwe, należy wezwać nauczyciela, przedstawiciela powiatowego centrum pomocy rodzinie lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu resocjalizacji. Przesłuchanie nieletniego bez udziału którejkolwiek z osób wymienionych stanowi istotne naruszenie procedury. Przez „niemożliwość” wzięcia udziału w przesłuchaniu nieletniego jego rodziców, opiekuna lub obrońcy należy rozumieć przeszkodę natury faktycznej, której w danym wypadku nie można pokonać, np. chorobę, pobyt za granicą, pobyt w zakładzie karnym, itp., a w czynnościach nie cierpiących zwłoki również znaczną odległość od miejsca pobytu rodzica, opiekuna do miejsca dokonywania czynności.

Socjoterapia – całość oddziaływań wykorzystywanych przy zmniejszaniu skutków zaburzeń psychicznych, przede wszystkim u dzieci i młodzieży. Stawia sobie cele: terapeutyczne (m.in. dostarczanie doświadczeń korygujących, odreagowanie), rozwojowe (m.in. zaspokajanie potrzeb rozwojowych) i edukacyjne (poznawanie zagadnień ważnych z punktu widzenia problemu, trenowanie umiejętności).

Szkolny Zespół Kryzysowy - zespół sformowany w okresie działań poprzedzających kryzys. Dobór osób do takiego zespołu powinien być bardzo staranny i rozważny. Jego przedstawiciele powinni pamiętać, że w określonych sytuacjach mogą zostać sprowadzeni do roli personelu pomocniczego. Będzie tak w sytuacji bezpośredniego zagrożenia życia lub zdrowia (sytuacje z zakładnikami, zabójstwo na terenie szkoły), które rozciąga się w czasie i wymaga natychmiastowej interwencji służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo i porządek publiczny. Członkowie zespołu powinni nabyć umiejętność rotacji ról, gdyż w niektórych sytuacjach konieczne będzie zastępowanie siebie nawzajem.

Poniżej przedstawiamy typowe role zespołu (na podstawie James, Gilliland, 2005):

- Koordynator reagowania kryzysowego – osoba umiejąca podejmować trafne decyzje pod presją czasu i na podstawie ograniczonych danych. Zaleca się, aby wywodziła się z władz szkoły, znała rozkład pomieszczeń budynku oraz elementy planu kryzysowego. Rolą jej jest wdrażanie, kierowanie i ocena planu kryzysowego.
- Koordynator przebiegu interwencji kryzysowej – odpowiada za przeprowadzenie działań zgodnych z planem kryzysowym. Powinien znać techniki interweniowania kryzysowego i radzić sobie z różnymi rodzajami kryzysów, od katastrof do zdarzeń obejmujących pojedyncze osoby.
- Łącznik z przedstawicielami mediów – odpowiada za nawiązanie i utrzymanie kontaktu z dziennikarzami zarówno mediów lokalnych jak też ogólnokrajowych. Powinien posiadać gruntowną wiedzę na temat sytuacji konfliktowych oraz metod komunikowania się w

kryzysie, jak też umieć konstruować informacje dla mediów oraz oceniać skutki podawania konkretnych informacji dziennikarzom.

- Łącznik z policją i służbami porządkowymi, ratowniczymi, medycznymi – jego skuteczność uzależniona jest od jakości kontaktów z organami ścigania. Powinien mieć obszerną wiedzę na temat procedur bezpieczeństwa i występujących zagrożeń w środowisku lokalnym. Ponadto osoba taka powinna znać procedury zgłaszania zawiadomień o przestępstwach, tryb prowadzenia postępowań powypadkowych oraz w sprawach o przestępstwa. Zadaniem jej jest również zapewnienie odpowiedniej pomocy medycznej osobom poszkodowanym oraz powiadamianie osób zainteresowanych o stanie zdrowia osób zaangażowanych w sytuację kryzysową.
- Łącznik ze społecznością lokalną i rodzicami - podstawowym zadaniem tej osoby jest kontaktowanie się z rodzicami i przedstawicielami społeczności lokalnej oraz dostarczanie im informacji oraz wsparcia. Jest to bardzo ważne, ponieważ te kontakty będą silnie wpływać na możliwości poradzenia sobie ze skutkami zdarzeń kryzysowych.
- Osoby interweniujące w kryzysie – personel zaangażowany w interwencję kryzysową należy dobierać spośród osób mających silną motywację do udzielania pomocy innym, np. psychologów, pedagogów, wychowawców, pielęgniarek etc. Ważną sprawą jest, aby osoby te miały dobry kontakt z dziećmi lub młodzieżą. Decydujące dla sprawnego i profesjonalnego działania jest przeszkolenie z udzielania pomocy psychologicznej, prowadzenia odreagowania, debriefingu, itp. Nie każda osoba będąca pedagogiem, wychowawcą czy psychologiem szkolnym jest automatycznie dobrym kandydatem na interwenta. Konieczne jest tutaj oprócz motywacji do pomocy innym, odpowiednie przeszkolenie, trening i doświadczenie.
- Logistyk – osoba ta powinna mieć dostęp do materiałów niezbędnych dla działania w kryzysie, np. papieru, długopisów, telefonów, wody pitnej, ale także środków transportu i łączności (kierownik administracyjny szkoły?).

Sytuacja kryzysowa, kryzys w szkole – zbieg zdarzeń, okoliczności, zachowań, które zakłócają naturalny tryb funkcjonowania szkoły, burzą „rutynę”, zdarzenia, które następują nagle, nieoczekiwanie.

Trauma – lub uraz psychiczny, ostry, nagły uraz, który może spowodować zaburzenia somatyczne i psychiczne. Często na skutek intensywnej emocji lub urazu czaszkowego, wywołanego wypadkiem lub jednorazową katastrofą (trzęsienie ziemi, pożar, itd.), człowiek przejawia mniej lub bardziej trwałe objawy zaburzeń psychicznych (*syndrom pourazowy*). Najważniejsze z nich to drażliwość, łatwe uleganie zmęczeniu, astenia, amnezja, regres do któregoś ze stadiów okresu dziecięcego, czasem ucieczka w chorobę i problemy alkoholowe.

Ujęcie nieletniego - to „schwytywanie” go na gorącym uczynku czynu zabronionego lub w pościgu podjętym bezpośrednio po popełnieniu czynu. Po ujęciu nieletniego policjant powinien poinformować go o przyczynie ujęcia i pouczyć o prawie złożenia zażalenia do sędziego rodzinnego na czynność naruszającą jego prawo. Jeżeli nie wystąpią przesłanki do zatrzymania nieletniego, po dokonaniu zgodnie z przepisami u.p.n. czynności z jego udziałem, winien on być niezwłocznie przekazany rodzicom lub opiekunom, którzy pisemnie potwierdzają przejęcie nieletniego.

Zatrzymanie nieletniego - jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczność sprawy, Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego. Policja o zatrzymaniu nieletniego niezwłocznie zawiadamia jego rodziców lub opiekunów. Przez niezwłoczne powiadomienie należy rozumieć dopełnienie obowiązku powiadomienia tych osób, gdy tylko zostanie ustalony ich adres, numer telefonu itp. Jeżeli zachodzi konieczność dokonania z udziałem nieletniego czynności w wypadkach niecierpiących zwłoki, a przed rozpoczęciem tych czynności brak jest podstaw do zatrzymania nieletniego, Policja doprowadza go do jednostki albo –w miarę potrzeby – dokonuje czynności w miejscu jego zamieszkania. Jeżeli nie zająd przesłanki do zatrzymania nieletniego, po zakończeniu czynności dokonywanych z jego udziałem poza miejscem zamieszkania, przekazuje go rodzicom lub opiekunom (za pisemnym potwierdzeniem przejęcia nieletniego).

### **Załącznik 3**

#### **Skład osobowy Zespołu Kryzysowego**

|                       |   |                           |                  |
|-----------------------|---|---------------------------|------------------|
| ✍ Krystyna Stadnicka  | – | dyrektor                  | – przewodniczący |
| ✍ Dorota Borys        | – | wicedyrektor              | – członek        |
| ✍ Anna Kasicz         | – | psycholog szkolny         | - członek        |
| ✍ Jarosław Kłodziński | - | kierownik administracyjny | - członek        |
| ✍ Bożena Mędrzycka    | – | wicedyrektor              | – członek        |
| ✍ Artur Mierzejewski  | - | pracownik służb BHP       | - członek        |
| ✍ Jan Wasiak          | - | Społeczny Inspektor Pracy | – członek        |

#### *Opracowanie:*

*mgr Dorota Borys*

#### *współpraca:*

*mgr Kamila Gut*

*mgr Anna Kasicz*

*mgr Monika Pawlicka*

w oparciu o procedury, strategie zarządzania kryzysem przygotowane przez Zespół ds. Przeciwdziałania Problemom Wychowawczym z Gdańska oraz materiały mgr Ewy Liszewskiej i Krzysztofa Sarzały